

Nr 61.

Av herr **Pettersson** i Södertälje, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om beredande av skydd mot värdeminskning av donationer genom penningvärdets fall.

Vid de allmänna läroverken finnas sedan lång tid tillbaka en mängd stipendiefonder, vilkas årliga avkastning är avsedd till studiehjälp åt lärjungar med vissa egenskaper, i regel åt studiebegåvade och mindre bemedlade. Sammanlagda värdet av dessa fonder uppgår till åtskilliga miljoner kronor. Endast under åren 1876—1916 donerades till läroverken sammanlagt 2,073,442 kronor, av vilken summa den ojämförligt största delen gick till premie- och stipendiefonder. Se Sveriges officiella statistik, Statens allmänna läroverk m. m. läsåret 1915—16, sid. 90.

De värden, som ligga i dessa fonder, äro alltså mycket betydande. Det synes därför vara ett viktigt allmänt intresse, att fonderna handhavas så, att de väl motsvara de med dem avsedda ändamålen. Emellertid har betydelsen av dessa fonder i flera fall ej obetydligt minskats, därigenom att medlen, såsom ur trygghetssynpunkt naturligt är, i allmänhet äro placerade i rena penningvalutor, å bankräkning, i obligationer eller i inteckningar. Endast undantagsvis äro de placerade i aktier. Ehuru denna placering i penningvalutor medfört större säkerhet mot förlust i fråga om fondernas rent nominella värden, har den å andra sidan medfört en förlust, som trots allt är långt mera betydande, nämligen den ständigt fortgående värdeminskningen på grund av penningvärdets fall.

Ett jämförelsevis litet fåtal donatorer, särskilt under de senaste årtiondena, ha insett denna fara och föreskrivit, att viss del av räntan skall för varje år läggas till kapitalet. Sker detta med så stor del, som svarar mot en procent av kapitalet, så kommer enligt reglerna för beräkning av ränta på ränta kapitalet och därmed även dess avkastning att fördubblas på omkring 70 år, därest man kan påräkna en ränta av fem procent. Så

hög ränta torde väl i regel ej kunna påräknas, varför fördubblingen tager något längre tid. Räknas emellertid för jämnhetens skull med nämnda räntefot, skulle detta innebära, att ett stipendium, som stiftats omkring år 1850 med iakttagande av nämnda räntebesparing, i år skulle hava kunnat utgå med ungefär dubbla det ursprungliga beloppet. Denna stegring är ju visserligen ej tillräcklig för att motsvara den nuvarande värdeminskningen, liksom den ej heller skulle ha varit det för att neutralisera det penningvärdets fall, som gjorde sig gällande vid tiden för de två närmast föregående sekelskiftena, men torde vara tillräcklig för normala förhållanden, särskilt om man tar i betraktande de prisfall, som under flera årtionden följt efter tidigare exceptionella prisstegringar, innan ny stegring å nyo börjat inträda. Till belysning av förhållandena vill jag dels hänvisa till en uppsats i frågan av rektor Carl Lindsten i novemberhäftet av Pedagogisk tidskrift år 1917, dels till några nedan anförda exempel tagna ur de allmänna läroverkens årsredogörelser för år 1909—10, där ej särskilt meddelas, att de tagits från annat håll. Nya sådana uppgifter skulle egentligen ha ingått i årsredogörelserna 1919—20, men enligt senare utfärdade bestämmelser skola de ej längre tryckas och äro därigenom ej så lättillgängliga.

Ett av rikets större läroverk hade år 1910 dylika fonder, beträffande vilka inga åtgärder mot värdeminskning voro föreskrivna, till ett belopp av något över 48,500 kronor, vartill kom en fond, som årligen skulle ökas med halva räntan, intill dess fonden växt till 10,000 kronor. Då denna fond år 1910 uppgick till 8,334 kronor 19 öre, torde den nu ha nått det avsedda beloppet och alltså höra till samma grupp som de nyss nämnda, varigenom sammanlagda beloppet av mot värdeminskning oskyddade donationer vid detta läroverk nu torde överstiga 58,500 kronor. Endast en donation fanns, i fråga om vilken antydd åtgärd var föreskriven. Den uppgick till 3,303 kronor 07 öre, och av räntan skulle årligen en fjärdedel läggas till kapitalet.

Motsvarande siffror för några andra på måfå valda läroverk voro följande, varvid den första uppgiften avser beloppet av mot värdeminskning oskyddade donationer, det senare beloppet av donationer, beträffande vilka föreskrivits, att delar av räntan skola läggas till kapitalet.

Högre allmänna läroverk omkring	Kr.	64,200	och	4,300
„	„	128,600	„	21,000
„	„	6,800	„	0
„	„	38,500	„	1,000
Realskola	„	24,000	„	4,600

Till den ovan angivna summan för det första av de omnämnda högre allmänna läroverken kommer därjämte kapitalvärdet av stipendier till fast belopp av 1,000 kronor årligen. Fonden, som jämväl tjänar annat ändamål, förvaltas ej av rektor och kollegium. Summan av de oskyddade donationerna torde alltså böra höjas med minst 20,000 kronor.

Vid det fjärde av de ovan upptagna högre allmänna läroverken var beträffande fonder till ett värde av 11,250 kr. blott bestämt, att, därest räntan något år ej utdelades, den skulle läggas till kapitalet. Reellt sett torde alltså dessa 11,250 kr. böra läggas till de ovan nämnda 36,500 kr. varigenom summan av oskyddade donationer för nämnda läroverk stiger till närmare 50,000 kronor.

Vid den ovan nämnda realskolan finnes en fond för närvarande överstigande 4,000 kronor, av vilken skall besparas så stort belopp, som ungefär svarar mot en procent om året av kapitalet, men besparingen skall användas till nya stipendierum. Själva stipendiebeloppen äro alltså oskyddade mot värdeminskning, varför fondens kapitalbelopp närmast synes böra läggas till de ovan nämnda 24,000 kronorna.

Ett högre allmänt läroverk i södra Sverige, som i övrigt har stora och mot värdeminskning väl skyddade donationer, saknar dock bestämmelser om sådant skydd för fonder till ett belopp av närmare 35,000 kronor.

Ungefär motsvarande äro förhållandena vid de flesta läroverk. Dock förekomma vid somliga vissa föreskrifter beträffande ökning av en del donationsfonder, fast ökningen hållits inom så snäva gränser, att den ej motsvarar behovet. Så finnas vid flera stipendier, som tillhöra ett sydsvenskt läroverk, en bestämmelse, att den del av räntan, som överstiger fem procent, skall läggas till kapitalet. Ett annat läroverk, som har rätt många mot värdeminskning jämförelsevis väl skyddade småfonder, har rörande en fond en bestämmelse, att den del av räntan, som överstiger 100 kronor om året, skall läggas till kapitalet. Då ursprungliga fonden är 2,000 kronor, innebär denna bestämmelse i sak detsamma som den nyssnämnda. Dock torde en ränta av mer än fem procent vara mindre vanlig vid placering med sådana krav på trygghet, som äro nödvändiga för stipendiefonder. Faktiskt bli alltså fonder med dylika bestämmelser närmast att räkna som oskyddade.

Det ligger i sakens natur, att ett stipendiebelopp, som i mitten av 1800 talet utgjorde en verksam studiehjälp för en mindre bemedlad lärjunge, i våra dar betäcker endast en försvinnande del av hans utgifter, därest det alltjämt utgår med samma belopp som då. Åtskilliga gamla stipendier ha på detta sätt blivit i det närmaste betydelselösa. Vid ett småländskt läroverk utgå nu fyra stipendier med nominellt samma belopp som år 1808. Än mera typiskt är följande exempel. År 1649 testamenterade Malte Juel

och Anna Ramel till ett skänkt läroverk en stipendiefond av »Ett tusende slette daler», för vilken summa man då kunde köpa ett mindre hemman. Årliga räntan skulle delas mellan fyra lärjungar, som kunde finnas »skickliga, flitiga och nyktra». År 1909 hade fonden ett värde i vår tids mynt av omkring 250 kronor och avkastade trots dåvarande jämförelsevis höga räntesatser blott 15 kronor årligen. År 1915 var räntan blott 13 kronor 65 öre. Sedan 1830-talet har räntan blott tilldelats en lärjunge. Samma läroverk har ännu en dylik donationsruin av något yngre datum, nämligen från början av 1700-talet. Emellertid synes detta ha medfört den fördelen, att, vare sig föreskrift därom funnits eller ej, vid detta läroverk i regel någon del av stipendiefondernas avkastning lagts till kapitalen, som därav ej oväsentligt ökats under årens lopp. Jag anför några siffror ur årsredogörelserna år 1910 och 1916. Den första uppgiften anger respektive fonds behållning den 1 januari 1909, den senare samma fonds behållning den 1 januari 1915:

Kr.	286: 85	Kr.	331: 49
„	645: 19	„	712: 48
„	1,077: 65	„	1,138: 87
„	871: 49	„	975: 97
„	3,152: 47	„	3,423: 89
			o. s. v.

Ehuru intet tvivel råder, att det initiativ, som här kommit till utförande, är ytterst lofvärt och gagnande, torde det i många fall vara ovisst, om läroverksledningen utan direkt lagstiftning i ärendet äger rätt till dylika åtgärder, t. ex. då det föreskrives, att »årliga räntan skall tilldelas ett visst antal lärjungar». Och även om dylik framsynt förvaltning av stipendiefonderna förekommer vid ett eller ett fåtal läroverk saknas den förvisso vid flertalet av dem. Den enda invändning, som synes kunna göras mot besparing av en viss mindre del av räntan, är den, att stipendiernas belopp under några år skulle något minskas för dåvarande innehavarna. Utgår man emellertid från en fond av 2,000 kronor, utlånad mot 5 procent, samt räknar med en besparing av en femtedel av årsräntan eller en procent av kapitalet, skulle ett stipendium, som ursprungligen utgått med 100 kronor, visserligen för ett år minskas till 80 kronor. Men redan de närmaste åren skulle samma stipendium oavbrutet ökas i serien kr. 80,80, 81.60, 82.40, 83.20, 84 o. s. v., d. v. s. på omkring 25 år skulle stipendiet åter vara uppe i 100 kronor för att sedan oavbrutet ökas om ock med små belopp. Det synes, som om den ringa minskning stipendiet skulle lida under det första tjugotalet år vore en väl använd försäkringspremie mot den värde-

minskning, för vilken det annars fullkomligt obegränsat skulle utsättas, tills det slutligen förr eller senare vissnade ned och sjönk till ren betydelselöshet, som på två à tre århundraden skett med de ovan omnämnda skånska donationsfonderna och för närvarande håller på att ske med en mycket stor del fonder, särskilt äldre, på flera håll.

Med anledning av vad sålunda anförts, får jag härmed föreslå,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida och på vad sätt donationer, särskilt sådana, som i egenkap av premie- och stipendiefonder tillhöra de allmänna läroverken, må kunna genom lagstiftning skyddas mot av penningvärdets fall förorsakad värdeminskning.

Stockholm den 15 januari 1921.

Jakob Pettersson.
